

EESTI LAMBA- JA
KITSEKASVATAJATE LIIT

LLEJNI LAMBATÕU ARETUSPROGRAMM

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit
2018

Aretuse 2 Märja alevik Tartumaa 61406 Eesti Vabariik +372 5330 9406 kontor@lammas.ee www.lammas.ee

Sisukord

Lühiajalugu	3
Lleyni lamba populatsioon Eestis	3
Üldiseloostus	4
Töötunnused.....	4
Lleyni tõustandardid.....	5
Lleyni ristandid	6
Aretuse eesmärk.....	6
Eesmärgi saavutamine.....	6
Aretusmeetodid.....	7
Karjatervise programmid.....	8
LISA 1. LAMMASTE JÕUDLUSKONTROLI KORD	9
LISA 2. TÕURAAMATUSSE KANDMISE ALUSED JA TÕURAAMATU PIDAMISE KORD.....	18
Mõisted.....	18
Tõuraamatu pidamise kord	19
Tõuraamatu põhiosa A ja tõuraamatu lisa B ning lisa R.....	19
Veresuste arvutamise juhend.....	20
LISA 3. ARETUPROGRAMMI KUULUVATE LOOMADE PÕLVNEMISE REGISTREERIMISE NING PÕLVNEMISE ÕIGSUSE KONTROLLIMISE KORD	21
LISA 4. LOOMA JA ARETUSMATERJALI ARETUSEKS SOBIVAKS TUNNISTAMISE KORD	22
LISA 5. PAARITUSANDMETE REGISTREERIMISE KORD.....	23
LISA 6. PÖLLUMAJANDUSLOOMA, KEDA SOOVITAKSE TÕURAAMATUSSE KANDA, IDENTIFITSEERIMISE JA SELLE ÜLE ARVESTUSE PIDAMISE KORD	24
LISA 7. SEEMENDAMISE KOOLITUSPROGRAMMID NING SEEMENDAJA TUNNISTUSE SAAMISE NÕUDED JA TUNNISTUSE VÄLJASTAMISE KORD	25
LISA 8. JÄÄRADE HINDAMISE JUHEND.....	26
LISA 9. JÕUDLUSKONTROLLIGA LIITUMISE AVALDUS.....	27

Lühiajalugu

Lleyni juured ulatuvad tagasi 1750. aastate Iirimaale, kus tõuaretuse eesmärgil alustati Iiri põlislammaste ristamist dishley leicester tõugu jääradega. Selle tulemusel sündis roscommoni tõug, mis hiljem nimetati ümber galway tõuks. Eelmise sajandi alguses viidi esimesed roscommoni tõugu uted Walesi, Lleyini poolsaarele – sellest pärineb ka praegune tõu nimetus. Hea piimaand ja pikad jalad võimaldasid Lleyni tõugu lambaid ka kergesti käsitsi lüpsta ning kevadisel rohul kosunud lammaste piima kasutati juustu ja või tootmiseks. 1750. aastatel ristati roscommoni jäär Hollandi põlislamba tõuga ja uus tõug sai hiljem tuntuks tekselina, millel on palju sarnaseid tõutunnuseid tänase lleyniga. Enne II maailmasõda oli Lleyni tõug arvult viies suurim tõug Walesis. Peale sõja puhkemist aga olid lambakasvatajad sunnitud oma farmid sulgema või keskenduma kiiremakasvuliste lihalammade tootmisele. See andis tugeva hoobi Lleyni arvukusele. 60. aastatel oli Walesis järel vaid umbes 500 puhast Lleyni tõugu lammast ning tõug klassifitseeriti haruldaseks lambatõuks. Lleyni kasutati peamiselt ristamiseks erinevate lambatõugudega tõuaretuse eesmärgil.

1971. aastal asutati Lleyni Lamba Selts Pwllhelis, Lleyini poolsaarel Walesis. Asutamiskomiteesse kuulus 12 inimest. Tõug hakkas tasapisi koguma populaarsust oma kõrge viljakuse, piimatoodangu ja heade emaomaduste poolest. Tõu vastu hakati huvi tundma ka teistes maades, aga ekspordipiirangute tõttu õnnestus lambaid esialgu müüa vaid Prantsusmaale, Hispaaniasse ja Iirimaale. Lleyni lambatõu populaarsus on sellest alates kiiresti kasvanud, põhjuseks nõudlus lihtsa ja viljaka, heade emaomadustega põhikarja ute järele. 2012. aastaks oli Lleyni tõust saanud kõige arvukam tasandiku tootmistõug (*non hill breed*) Suurbritannias, olles puhtatõuliste utede arvestuses arvukuselt neljas tõug (põhikarja utede arv 2012. aastal 560 000 utte).

Tänapäeval on säilinud vähe puhtaid lambatõuge, mille aretuses ei ole kasutatud erinevate tõugude ristamist ja Lleyni peetakse üheks neist.

Lleyni lamba populatsioon Eestis

Esimesed Lleyni tõugu jäärad toodi Eestisse 2012. aastal, kahte karja kokku 22 puhtatõulist Lleyni jäära. Loomade importimise eesmärgiks oli parandada põhikarja utede emaomadusi. Alates sellest ajast on igal aastal ligi tuhat põhikarja utte paaritatud puhtatõuliste Lleyni jääradega ning Lleyni ristanud utede populatsioon on pidevalt kasvanud. 2014. aastal toodi juurde 6 puhtatõulist jäära Inglismaalt ja Belgiast ning 22 puhtatõulist utte. 2015. aasta kevadel sündisid Eestis esimesed puhtatõulised Lleyni lambad.

2017. aasta seisuga on Eestis üle 20 puhtatõulise Lleyni jäära, üle 50 puhtatõulise Lleyni ute ning ca 508 erineva veresusega Lleyni ristanud utte. Populatsioon on kiirelt kasvav, valdav osa sündivatest uttedest ostetakse põhikarja täienduseks ning enamik sündinud puhtaverelistest jääradest kasutatakse suguloomaks. Pea igal aastal imporditakse Eestisse kvaliteetset uut tõumaterjali (nii uttesid kui ka jäärased). Eesti oludes on tõug ennast õigustanud heade emaomadustega viljaka põhikarja ute tootmisel. 2017. aastal paaritati Eestis puhtatõuliste Lleyni jääradega ca 1000 utte.

Tabel 1. Lleyini tõugu lammaste arvukus Eestis seisuga 1.07.2017*

Lleyini tõugu lambad	Alla aasta vanused	Üle aasta vanused	Kokku
Uted	291	217	508
Jäärad	240	35	275
Kokku	531	252	783

*Allikas: Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ameti (PRIA) loomade register

Eesti Lamba- Kitsekasvatajate Liidule on 2017. aasta lõpuks avaldanud soovi lleyini aretusprogrammiga liituda 4 kasvatajat, kellel on programmi tuua 22 100% lleyini veresusega jäära, 53 100% lleyini veresusega utte ning 136 üle 50% lleyini veresusega utte. Liit kinnitab, et olukorras, kus Euroopa Liidust tuuakse iga-aastaselt juurde uut tõumaterjali, on see populatsiooni arv piisav tõuraamatu pidamise ning jõudluskontrolli läbiviimise alustamiseks.

Üldisloomustus

Lleyini tõug on aretatud eesmärgiga saavutada heade emaomadustega, keskmise kehakaaluga (ute kaal 60-75 kg), vastupidav ja vähenõudlik põhikarja utt. Lleyini aretustöös on keskendutud optimaalse põhikarja ute välja kujundamisele. Aretustöö tulemusena on saavutatud keskmist kasvu, viljakas (1,8-2,1 talle ute kohta), väga heade emaomadustega, kõrge piimakusega, vähenõudlik ning vastupidav utt. Karja saab edukalt pidada ka vaid rohusöödal. Lisaks on lleyini lambal ilus ja hea kvaliteediga valge vill. Lleyini tõug kogub Inglismaal kiiresti populaarsust põhikarja utena, keda tootmisel ristatakse lihatõugudega kiirekasvuliste tallede saamiseks. Lleyini tõugu lambad on tuntud oma hea rahuliku iseloomu poolest.

Tõutunnused

- **Kohanemisvõime.** Lleyin on võimeline elama nii kuumas, niiskes kui ka külmas keskkonnas.
- **Ökonoomsus.** Lleyini lammas on võimeline hästi talleid kasvatama ning hakkama saama ka üksnes rohusöödal. Sealjuures on nad võimelised talled suureks kasvatama ka üksnes karjatamisperioodil, mis tähendab, et talledele talvesööta ei kulu. Nende suurus teeb ka nende käsitlemise tunduvalt kergemaks ning vähem kurnavaks.
- **Lihtsad majandada.** Kuna lleyini lammas on väga hea ema ning rahuliku iseloomuga, siis on neid nii laudas kui ka karjamaal lihtne pidada. Samuti saavad nad tänu oma headele emaomadustele ning vastupidavusele hakkama ka väljas poegimisega.
- **Lihakus.** Talled suudavad ka puhtal rohusöödal saavutada korraliku lihakeha.
- **Viljakus.** Lleyini uted on keskmise viljakusega, ca 1,8-2,1 talle ute kohta. Uted on hea piimakuse ja väga heade emaomadustega. Talled ise on samuti tragid ja elujõulised.
- **Pikaealisus.** Uted võivad poegida 8 ja rohkem korda ilma probleemideta.
- **Vastupidavus.** Lleyini lammas saab hakkama nii mägises piirkonnas kui ka tasandikel. Ei ole ilma suhtes kuigi tundlik.
- **Kohastumine.** Oma vähenõudlikkuse, hea vastupanuvõime suhtes parasiitidele ja kohastumisvõime tõttu on lleyini lambad sobivad ka ekstensiivsemates tootmissüsteemides (mahetootmises).

- **Temperament.** Lleyni lammas on rahuliku iseloomuga. Tänu sellele on ta ka suurepärase ema. Jääd muutuvad agressiivseks väga harva.

Lleyni lammas sobib ka teiste tõugudega ristamiseks, kuna annab omadusi väga hästi edasi.

Lleyni tõustandardid

- **Temperament.** Lleyni lammas peaks olema rahulik ja hea iseloomuga. Jäärade puhul tuleks vältida agressiivsete loomade aretuses kasutamist.
- **Emomadused.** Lleyni lammas on hea piimakusega lammas, samuti hoolitsev ema tallede suhtes. Aretuses tuleks vältida uttesid, kes oma tallede eest ei hoolitse või kellel ei ole piisavalt piima tallede üleskasvatamiseks.
- **Karvkate.** Vill on värvuselt valge, vetthülgav, tihe ning keskmise pikkusega, mis ulatub jalgadel kuni küünarluuni. Kõhualune vill on lühema kiuga. Villas ei esine pigmenteerunud ega kempkarvu. Pea ning kukal on villavabad ning kaetud valgete karvadega.
- **Suurus.** Utte raskus ei tohiks minna üle 75 kg. Sugujäärade kehamass peaks jääma vahemikku 75-95 kg.
- **Pea.** Lleyni tõugu lambale on iseloomulik pikk ja kitsa koonuga pea. Pea ning kukal on villavabad. Nina on must. Lleyni jääradele on samuti iseloomulik kitsas „emase“ nägu ning suhteliselt pikk kael, mis tõutunnustena aitavad kaasa kergetele poegimistele. Jääradel sarved puuduvad.
- **Keha.** Lamba keha on ühtlane ja pikk, rind on lai ja väljaulatuv.
- **Talled.** Lleyni talled on kerge sünniga ja keskmise sünnikaaluga. Peale sünni on talled vitaalsed ja saavad suurepäraselt ise hakkama. Tapmisel saavutavad 18-22 kg puhtatõuliste lleyni tallede rümbad EUROP süsteemi järgi regulaarselt lihakeha hindeks U või R'i.

Eelpool toodut arvesse võttes peaks aretuseks sobival lambal olema:

- Tugev raam
- Kitsas pea
- Rahulik iseloom
- Valge vill, kuid villatu pea
- Hea vastupidavus ilmastikuoludele

Tabel 2. Lleyni lamba tõustandardid

<i>Tunnus</i>	<i>Keskmine väärtus</i>
Ute kaal	60-75 kg
Jäära kaal	70-95 kg
Villaku värvus	Valge
Viljakus	1,8-2,1 talle ute kohta
Iseloomustus	Rahulik, heade emomadustega, vähenõudlik

Lleyni ristandid

Sisestava ristamismeetodi kasutamise tõttu lleyni aretuses kasutatakse aretuses ka lleyni ristanduttesid. Tulenevalt sellest, et ristamist alustades võivad baasloomadeks olla erineva põlvnemisega loomad, on ristandite välimiku varieeruvus esimestes põlvkondades suur. Aretuses kasutatavatel ristanduttedel jälgitakse tõule omaseid häid emaomadusi ning viljakust.

Eestis on lleyni tõumärgiseks LYN. Aretusprogrammi täitmise geograafiline piirkond on Eesti.

Aretuse eesmärk

Käesoleva aretusprogrammiga seatud aretussuund on parandada lleyni lambatõugu lähtuvalt seatud aretuseesmärkidest ning soovitud tõuomadustega loomade kasvatamise ja müügi läbi muuta lambakasvatust Eesti oludes tasuvamaks ja atraktiivsemaks majandusharuks.

Lleyni tõugu lamba aretuseesmärgid on:

1. Aretada, kasvatada ja levitada Eesti keskkonda ja kliimaatilistesse tingimustesse sobilikke lleyni tõulambaid.
2. Aretada tootmiskarjadele tootlikke ning vähenõudlikke põhikarja uttesid.
3. Tagada tõule iseloomulike tunnuste edasikandumine läbi aretusjäärade valiku.
4. Tagada uttede valikul tõuomaste omaduste edasikandumine:
 - Head emaomadused: iseloom, piimakus.
 - Tallede kiire kasv (tallede summaarne eluskaal 100-päevaselt suurem ema kaalust).
 - Kerge poegimine, st ei vaja poegimisabi.
 - Viljakus keskmiselt 1,8 talle ute kohta.
 - Iseloomulik ja hea välimik: kena lihavorm, pikk ja ühtlane kere, lai ja väljaulatuv rind.
5. Vähendada raskete poegimiste esinemise sagedust ja tallede suremust.
6. Suurendada puhtatõuliste lleyni lammaste osakaalu.
7. Suurendada ristandlammaste lleyni veresust.

Eesmärgi saavutamine

Aretusprogrammis seatud eesmärkide saavutamiseks on vajalik järgmiste sammude astumine:

Jõudluskontrolli sisseseadmine lammaste üldise kvaliteedi, aretustaseme, paremate karjade ja perspektiivsete suguloomade väljaselgitamiseks. Jõudluskontrollis kogutakse vastavalt kehtivale lammaste jõudluskontrolli korrale vähemalt järgmisi andmeid:

- 1) Paaritusandmed:
 - a) Paaritusrühma uttede numbrid.
 - b) Paaritusrühma jäära number.
 - c) Paarituse algus- ja lõpukuupäev.
- 2) Poegimine:
 - a) Poegimise kuupäev.
 - b) Talle number.
 - c) Ema number.

- d) Emal sündinud tallede arv (mitmikus).
 - e) Talle kaal 100-päevaselt.
 - f) Elusolevate tallede arv 100-päevaselt.
- 3) Karjast välja viimine:
- a) Sündmuse kuupäev.
- 4) Karja toomine:
- a) Sündmuse kuupäev.
 - b) Looma põlvnemist/tõugu tõendav dokument.

Lisaks on soovituslik mõõta ka tallede kaalu 8-nädalaselt eristamaks paremini emapiima komponenti tallede kasvamises.

2. Jäärade valik karja parandamiseks. Jääradeks valitakse parimad puhtatõulised lleyni jäärad kodu- ja välismaal ning vajadusel ostetakse sisse parimate tõujäärade sperma. Sugujäara valikul arvestatakse:
 - Jäära suhtelise aretusväärtuse indeks viljakusele on suurem kui 70.
 - Jäära suhtelise aretusväärtuse indeks kasvukiirusele on suurem kui 70.
 - Jäära tõuomased tunnused on silmapaistvad.
 - Põlvnemise sobivust.
3. Põhikarja uttede valik tõuomaduste parandamiseks. Uttedest valitakse tõuaretusse uted, kellel on selgelt arenenud tõuomased tunnused (head emaomadused, viljakus, piimakus). Põhikarja uttede valikul arvestatakse:
 - Ute suhtelise aretusväärtuse indeks viljakusele on suurem kui 70.
 - Ute suhtelise aretusväärtuse indeks kasvukiirusele on suurem kui 70.
 - Looma tõule iseloomulikku välimust (kitsas pea, ühtlane pikk kere).
4. Soovitud tunnustele kõrge aretusväärtusega tõuloomade (ka sperma, embrüode) importimine Eesti tõupopulatsiooni tõuomaduste parandamiseks.

Aretusmeetodid

Lleyni lammastele peetakse tõuraamatut. Tõuraamatul on põhiosa A ja lisa B, ning lisa R. A-osasse kantakse lleyni tõugu puhtatõulised loomad. Lisades peetakse arvestust loomade üle, kes ei ole tõuraamatu põhiosa jaoks sobilikud. Tõuraamatu struktuuri kirjeldatakse Lisas 2.

Aretusmeetoditega saavutatakse aretusprogrammis sätestatud aretuseesmärgid. Lleyni lambatõu aretuses Eestis kasutatakse **puhasaretust** ning **vältavat ehk ümberkujundavat ristamist**.

1. **Puhasaretus.** Lleyni tõu aretuses kasutatakse puhasaretust. Eesmärgiks on tugeva puhtatõulise lleyni populatsiooni loomine Eestis. Eesmärk on süstemaatilise valikuga säilitada ja kinnistada tõuomaseid tunnuseid.
 - Puhasaretuses kasutatakse vaid puhtatõulisi lleyni lambaid. Puhtatõulisteks lleyni lammasteks loetakse lambaid, kes põlvnevad vanematest ja vanavanematest, kes on

kantud sama tõu tõuraamatu põhiosasse A. Vajadusel imporditakse puhtatõuline suguloom välisriigist. Aretusloom peab liikuma tunnustatud aretusühingu väljastatud põlvnemistunnistusega.

- Emasloom, kes põlvneb lleyini tõuraamatu lissasse B või R kantud emast ja emapoolsest vanaemast ning lleyini tõuraamatu põhiosasse A kantud isast ja mõlemast vanaisast, loetakse puhtatõuliseks ja kantakse lleyini tõuraamatu põhiossa A.
- Puhasaretuses võib kasutada ka kunstlikku seemendust või embrüo siirdamist, kui kasutatav tõumaterjal (sperma või embrüo) omab väljastava riigi tunnustatud aretusorganisatsiooni poolt väljastatud põlvnemistunnistust.

2. **Vältav ehk ümberkujundav ristamine.** Kasutatakse, kui soovitakse mõnelt muult lambatõult üle minna lleyini tõu aretusele. Seejuures kasutatakse iga järgneva põlvkonna emaslooma paaritamiseks jäära, kes on kantud lleyini tõuraamatu A-osasse või kes on sinna kandmiseks sobilik põlvnemistunnistuse alusel. Vältava ristamise eesmärgiks on toota lleyini tõugu lambaid Eesti lammaste baasil.

- Vältava ristamise puhul, kui looma veresus lleyini tõu suhtes jääb alla 96,87%, kuid on suurem või võrdne 50,0% kantakse lambad tõuraamatu lissasse R ja neid lambaid nimetatakse lleyini ristandlammasteks.

Karjatervise programmid

Tagamaks aretuskarjade kõrget karjatervise staatust on lleyini lamba aretajatel soovituslik liituda aretusorganisatsiooni ja teiste asjaomaste organisatsioonide poolt loodud karjatervise programmidega. Elusloomade importimisel võiks eelistada võimalusel loomi, kes on kõrgema suhtelise aretusväärtusega parasiidiresistentsusele.

LISA 1. LAMMASTE JÕUDLUSKONTROLLI KORD

Lammaste jõudluskontrolli viiakse Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidus läbi vastavalt Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 1012/2016..

MÕISTED

Aretusloom on tõuraamatu põhiossa kantud või sinna kandmiseks sobiv loom.

Aretuse andmebaas on elektrooniline andmebaas, kus registreeritakse lamba kohta kogutavad andmed.

Jõudluskontrolli läbiviija on käesoleva korra tähenduses Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit (edaspidi: Liit)

Jõudlusandmete koguja on loomapidaja või tema poolt volitatud isik, kes võib koguda ja registreerida loomapidaja karja lammaste jõudlusandmeid ja edastada neid jõudluskontrolli läbiviijale. Jõudlusandmete koguja saab juhised andmete kogumiseks jõudluskontrolli läbiviija poolt aretusprogrammiga liitumisel.

Jõudluskontrollis olev lammas on lammas, kelle kohta kogutakse andmeid, mis võimaldavad arvutada viljakuse või kasvukiiruse aretusväärtusi tema enda või tema järglaste kohta. Jõudluskontrollis oleva lamba saab kanda tõuraamatusse, kui ta vastab tõuraamatusse kandmise tingimustele.

Jõudluskontrolli kokkulepe on loomaomaniku või tema poolt volitatud isiku ja jõudluskontrolli läbiviija vahel sõlmitud leping, millega fikseeritakse osapoolte kohustused ja vastutus seoses jõudluskontrolli läbiviimisega.

Lamba märgistamine on tegevus, mille tulemusena on võimalik lammas sünnijärgselt üheselt tuvastada ja teistest lammastest eristada.

JÕUDLUSKONTROLLI LÄBIVIIMISEL ON ALUSEKS JÄRGMISED KORRAD:

- 1) põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumise, nende õigsuse kontrollimise, töötlemise ja säilitamise kord;
- 2) andmed laboratooriumi kohta, kus tehakse jõudluse määramiseks vajalikke analüüse;
- 3) jõudlusandmete ja nende hindamistulemuste avaldamise kord;
- 4) jõudluskontrolli ja jõudlusandmete kogumisega alustamine
- 5) geneetilise väärtuse hindamise ja hindamistulemuste kasutamise kord.

I. PÕLVNEMIS- JA JÕUDLUSANDMETE KOGUMISE, NENDE ÕIGSUSE KONTROLLIMISE, TÖÖTLEMISE JA SÄILITAMISE KORD

1. Jõudluskontrolli eesmärgid

Lammaste jõudluskontroll on jõudluskontrollis olevate lammaste jõudlus- ja põlvnemisandmete regulaarne kogumine, salvestamine, säilitamine ja analüüsimine loomade geneetilise väärtuse hindamiseks ning aretusvalikute tegemiseks.

Jõudluskontrolli viiakse läbi lambakasvatustevõttes ja selle raames kogutakse lammaste kohta paaritusandmeid, poegimis- ja põlvnemisandmeid ning andmeid tallede kasvukiiruse kohta. Lisaks kogutakse aretuse andmebaasi informatsiooni jõudluskontrollialuste, sh ka tõuraamatusse kantud lammaste ostu-müügi ja lammaste eluea kohta.

2. Jõudluskontrolliga liitumine

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu lammaste jõudluskontrolliga liituda soovijal tuleb esitada vormikohane avaldus (Lisa 9) Liidu kodulehe kaudu aadressil www.lammas.ee, e-postiga aadressil kontor@lammas.ee või paber kandjal Liidu kontoris. Liidu kontaktid on avaldatud Liidu kodulehel.

Avaldusele tuleb lisada karjas olevate lammaste nimekiri, soovitatavalt koos tõu ja sünniajaga. Lammaste sünniandmete puudumine ei ole jõudluskontrolliga alustamisel takistuseks.

Avalduse esitamisele järgneb farmi külastus Liidu töötaja poolt ja selle käigus esimene jõudluskontrolliandmete koguja koolitus. Ühtlasi hindab Liidu töötaja esimese farmikülastuse ajal karja lammaste välimiku vastavust vastava lambatõu tüübile. Farmikülastuse järgselt allkirjastatakse jõudluskontrolli kokkulepe.

Pärast aretusprogrammiga liitumist ja andmete kogumiseks vajalike juhiste saamist luuakse andmete sisestamiseks ja haldamiseks aretuse andmebaasi kasutajakonto. Vajadusel osutab Liit jõudluskontrolli andmete kogujale andmebaasi kasutatutega.

Regulaarne jõudlusandmete kogumine algab paaritusregistri täitmisest. Selles peavad olema märgitud järgmised andmed: jäära registrinumber, karjamineku aeg, paaritusgrupis olevate uttede registrinumbrid ja paarituse lõpetamise kuupäev. Soovitav on alustada jääraga, kelle põlvnemine on registreeritud.

3. Põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumine ja registreerimine

Põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumine, nende õigsuse kontrollimine, töötlemine ja säilitamine teostatakse vastavalt Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 1012/2016 sätestatud nõuetele.

Jõudlusandmete kogumisel kohustub jõudluskontrolli läbiviija koguma aretuse eesmärgi saavutamiseks vajalikke andmeid ning salvestama ja säilitama neid elektroonilises aretuse andmebaasis.

Jõudlusandmeid kogutakse, salvestatakse, töödeldakse ning analüüsitakse loomaomaniku ja Liidu vahelise lepingu kohaselt (Jõudluskontrolli kokkulepe). Andmete õigsuse eest vastutab jõudlusandmete koguja (loomaomanik või tema volitatud isik).

Oluline on tallede identifitseerimine sünnijärgselt viisil, et kogu kasvua vältel, kuni riikliku registri numbriga märgistamiseni, oleks tall selgesti teistest talledest eristatav ning oma emaga seostatav.

Jõudluskontrolli algandmete kogumise ja edastamise dokumendid on paaritusregister, talleregister ja müügiregister. Lisaks kogutakse aretuse andmebaasi informatsiooni jõudluskontrollialuste, sh ka tõuraamatusse kantud lammaste ostu-müügi ja lammaste eluea kohta.

Põlvnemis- ja jõudlusandmete kogumiseks lisab jõudlusandmete koguja aretuse andmebaasi paaritusregistri ja talleregistri.

Paaritusregister (soovituslik vorm kodulehel) tuleb sisestada aretuse andmebaasi hiljemalt 30 päeva jooksul pärast paaritusgruppide moodustamist.

Paaritusandmed paaritusregistris:

- jäära registrinumber;
- paaritusgrupis olevate uttede registrinumbrid;
- jäära karja toomise aeg;
- jäära karjast väljaviimise aeg.

Jõudluskontrolli läbiviijal on õigus kontrollida paaritusregistri andmete õigsust võrreldes paaritusregistri andmeid teiste andmebaasis olevate andmetega ning samuti paaritusregistri andmete vastavust tegelikkusele farmis kohapeal.

Talleregistrit (soovituslik vorm kodulehel) täidetakse jooksvalt kogu poegimisperioodi vältel, tallede andmed sisestatakse andmebaasi aretusväärtuse arvutamise seisukohalt olulisteks tähtaegadeks. Nimetatud tähtajad avaldatakse Liidu kodulehel ja muutumisest teatatakse kolm kuud ette. Talleregistri andmeid kontrollitakse läbi nende vastavuse paaritusregistrile ja andmebaasis olevate teiste andmetega võrdlemise ning farmikülastuste ajal farmis kohapeal.

Talleregistrisse kantakse minimaalselt järgmised andmed:

- poeginud ute registrinumber,
- jäära registrinumber, kui see on kantud paaritusregistrisse,
- poegimise aeg,
- sündinud tallede arv,
- elusalt sündinud tallede registrinumbrid, milleks ei pea kohe sünnijärgselt olema riikliku registri numbrid;
- iga talle kohta
 - sugu,
 - 100 päeva mass ja/või 8 nädala mass,
 - talle liikumine karjast välja (juhul, kui see on toimunud).

Lisaks soovitavalt sünnimass.

Sünnimassi määramiseks kaalutakse tall hiljemalt kolmandal elupäeval. Kui talle sünnimass ei ole määratud, kasutatakse arvutustes populatsiooni keskmist näitajat.

Saja päeva massi määramiseks tuleb talled kaaluda vanusevahemikus 90 – 150 päeva ning sisestada aretuse andmebaasi kaalumise kuupäev ja kaalumise tulemused. Jõudluskontrolli läbiviija korraldab 100 päeva massi arvutamise ning tagasiside aretajatele. Saja päeva massi arvutamisel lahutatakse lubatud vanusevahemikus (90 – 150 päeva) kaalutud talle massist tema sünnimass. Saadud vahe jagatakse talle vanusega päevades. Saadakse talle eluea keskmine ööpäevane massi-iive, mis korrutatakse sajaga, korrutisele liidetakse sünnimass ning tulemuseks on 100 päeva mass, mille alusel arvutatakse lamba geneetiline aretusväärtus tema kasvukiirusele. Kui tallel on määratud mitu massi vanusevahemikus 90 – 150 päeva, võetakse 100 päeva massi arvutamisel aluseks kaalumine, mis toimus ajaliselt lähimana päevale, mil tall sai 100 päeva vanaks. Kui lubatud ajavahemikus on tehtud kaks kaalumist, üks enne ja teine täpselt sama palju päevi pärast talle sajandat elupäeva, arvutatakse saja päeva mass varem tehtud kaalumise põhjal.

Kaheksa nädala massi määramiseks kaalutakse tall vanuses 42-84 päeva.

Talleregistri arvestuslikuks perioodiks on poegimisperiood, mis algab 1. septembril ja lõpeb järgmise aasta 31. augustil.

Utt-tall loetakse:

- a) põhikarja täienduseks, kui ta on kantud paaritusregistrisse
- b) põhikarja kuuluvaks uteks, kui
 - ta on poeginud või
 - kantud üle aasta vanusena paaritusregistrisse.

Jäärtall loetakse kindlasti põhikarja kuuluvaks, kui

- temaga on moodustatud paaritusgrupp või
- ta on karja ostetud eesmärgiga saada temalt talleid.

Müügiregister (soovituslik vorm kodulehel) genereerub aretuse andmebaasis automaatselt, kui lammaste müük on andmebaasi sisestatud.

Müügiregistris kajastuvad järgmised andmed:

- müüja nimi,
- müüja lauda number
- lamba registrinumber,
- müügi kuupäev,
- ostja nimi,
- ostja e-maili aadress, postiaadress ja telefoninumber,
- ostja lauda number.

Jõudluskontrollis olevate loomade müügiandmed ja muud loomade liikumised sisestatakse andmebaasi hiljemalt 30 päeva jooksul loomade karjast välja viimisest. Suguloomana müügi registreerimine andmebaasis on jõudlusandmete kogujale põlvnemistunnistuse väljastamise aluseks.

Pärast paaritus- talle- ja müügiregistri andmete sisestamist elektroonilisse andmebaasi ja esmast kontrolli, loetakse andmebaasi vastavad failid ja väljatrükid farmi jõudluskontrolli algdokumentideks.

Ute kohta kogunevad jõudluskontrolli algdokumentide täitmisel minimaalselt järgmised jõudlusandmed:

- paaritusandmed läbi paaritusregistrite;
- põlvnemis- ja kasvukiiruse andmed läbi talleregistri;
- viljakusnäitajad läbi talleregistrite;
- emaomadused läbi talleregistrite;
- suguloomaks müümine läbi müügiregistri.

Viljakusnäitajana käsitletakse viljakust ning tallede üleskasvatamise määra, mis arvutatakse talleregistrites sisalduvate andmete põhjal. Viljakus on ühe poegimise kohta sündinud tallede arv. Tallede üleskasvatamise määr näitab kahe kuu, so 60 päeva vanuselt elus olevate tallede arvu ute ühe poegimise kohta. Uttede emaomaduste ja piimakuse iseloomustamiseks kasutatakse kolme näitajat: sündinud tallede arv, üleskasvatatud tallede arv, üleskasvatatud tallede keskmine 100 päeva mass seostatud ute viljakusega.

Jäära kohta kogunevad ühtlustatud jõudluskontrolli algdokumentide täitmisel minimaalselt järgmised jõudlusandmed:

- paaritusandmed läbi paaritusregistrite;
- põlvnemis- ja kasvukiiruse andmed läbi talleregistri;
- paaritusedukuse andmed läbi paaritus- ja talleregistrite;
- suguloomaks müümine läbi müügiregistri.

Jäära kohta tuuakse välja paaritusgruppide suurused, tiinestunud uttede arv, tiinestunud ute kohta sündinud tallede arv, tiinestunud ute kohta elusalt sündinud tallede arv, üleskasvatatud tallede arv ja 100 päeva masside keskmine.

Alla aasta vanused utt-talled näidatakse paaritusregistris paaritusgrupis olevatena, kui nad on jääraga samas karjas. Jäära paaritusedukuse arvutamisel peetakse nooruttede osas eraldi arvestust. Tiinestumise määramise aluseks on ultraheliuuring või paaritusperioodile järgnev poegimine 130–160 päeva jooksul.

4. Jõudluskontrolli lõpetamine

Jõudluskontrolli läbiviimise lõpetamiseks tuleb Liidule esitada kirjalik avaldus. Liit võib teha omapoolse ettepaneku jõudluskontrolli läbiviimise lõpetamiseks, kui loomaomanik ei ole täitnud käesolevas korras kehtestatud nõudeid.

5. Andmete säilitamine

Jõudluskontrolli algandmed ja tõuraamatus olev info säilitatakse aretuse elektroonilises andmebaasis. Andmete säilitamise korraldab Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit.

II. ANDMED LABORATOORIUMI KOHTA, KUS TEHAKSE JÕUDLUSE MÄÄRAMISEKS VAJALIKKE ANALÜÜSE

Vastava lambatõu aretusprogrammi käigus kogutud proovidest tehakse analüüsid vastava tunnustuse saanud laboris. Laborite nimekiri avaldatakse Liidu kodulehel.

Aretusväärtuste ja suhteliste aretusväärtuste analüüsid tellitakse pädevatelt organisatsioonidelt, kelle nimekiri avaldatakse Liidu kodulehel.

Jõudluskontrolli- ja tõuraamatu andmete arhiveerimise teenus ostetakse lepingu alusel sisse pädevalt organisatsioonilt antud valdkonnas.

III. JÕUDLUSANDMETE JA NENDE HINDAMISTULEMUSTE KASUTAMISE JA AVALDAMISE KORD

Jõudlusandmeid ja hindamistulemusi avaldatakse kooskõlas hea tava ja Eesti Vabariigi seadustega.

Jõudluskontrolli läbiviija (Liit) ja jõudlusandmete koguja (Loomaomanik või tema poolt volitatud isik) sõlmivad omavahelise lepingu (Jõudluskontrolli kokkulepe), millega fikseeritakse osapoolte kohustused ja vastutus jõudluskontrolli läbiviimisel ja andmete kasutamisel.

Kõik jõudlusandmed salvestatakse aretuse elektroonilisse andmebaasi Pässu 2.0, mille kasutamise õigused väljastab Liit vastavalt avaldusele (vabas vormis).

Andmebaasi Pässu 2.0 kasutaja näeb oma karja andmete seisuga igapäevaselt vastavate raportite ja statistiliste päringutena.

Jõudluskontrolli läbiviija võib jõudluskontrolli andmeid kasutada Liidukodulehel www.lammas.ee ja Liidu poolt avaldatud trükistes.

Jõudlusandmete koguja saab jõudluskontrolli andmeid ja geneetilise väärtuse hindamise tulemusi kasutada aretusvalikute tegemisel.

Kolmandatele osapooltele väljastatakse elektroonilises aretuse andmebaasis olevaid andmeid järgides kokkuleppeid loomaomanikuga või vastavalt Eesti Vabariigi seadustele .

IV. JÕUDLUSKONTROLLI JA JÕUDLUSANDMETE KOGUMISEGA ALUSTAMINE

Jõudluskontrolliga alustamisel instrueerib jõudluskontrolli läbiviija jõudlusandmete kogujat järgmistel teemadel:

1. Valitud aretusprogramm ja valiku printsiibid,
2. Eestis aretatavad lambatõud, lambatõugude aretusprogrammid,
3. Jõudlusandmete kogumine ja edastamine,
4. Lammaste hindamine ja hindamistulemuste kasutamine praktilises aretuses,
5. aretusosalased õigusaktid
6. Prp genotüüp (skreipi),
7. Maedi-visna.

Instruktaazi järgselt peab jõudlusandmete koguja oskama iseseisvalt täita jõudlusandmete kogumise ja edastamise algdokumente, omama ülevaadet valitud aretusprogrammist, oskama kasutada tõulammaste aretusväärtuste hindamistulemusi praktilises aretuses.

V. GENEETILISE VÄÄRTUSE HINDAMISE JA HINDAMIS-TULEMUSTE KASUTAMISE KORD

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidu jõudluskontrollis olevate lammaste geneetilise hindamise läbiviijaks on vastavalt liiduga sõlmitud lepingule Eesti Põllumajandusloomade Jõudluskontrolli AS (<https://www.jkkeskus.ee/>). Geneetiline hindamine viiakse läbi vastavalt lepingule kõikideleandmebaasis olevatele lammastele

Minimaalselt avaldatakse jäärade aretusväärtused, kellel on järglasi vähemalt kahe erineva omaniku juures ja kelle aretusväärtuse usaldusväärsus on vähemalt 50%.

Hindamise üldsätted

Aretusväärtused hinnatakse vastava lambatõu lammaste ning neile tõugudele vastavate komponenttõugu lammaste ühise andmestiku alusel eraldi protseduuridena kasvukiiruse aretustunnusele “100 päeva mass” ja viljakuse aretustunnusele “elusalt sündinud tallede arv”. Hindamisandmetena kasutatakse andmebaasis hindamispäeva seisuga salvestatud lammaste jõudluskontrolli ja põlvnemise andmeid.

Lähteandmed

Hindamisel kasutatakse viljakuse informatsioonina alates 01.01.2004. a sündinud ja vähemalt kümne kuu vanuselt esmakordselt poeginud uttede poegimisandmeid ning kasvukiiruse informatsioonina alates 01.01.2005. a salvestatud lammaste kaalumise andmeid. Põlvnemisinformatsioonina kasutatakse kogu teadaolevat põlvnemist. Teadmata põlvnemisega eellased grupeeritakse päritolumaa (kohalik, import), sünniperioodi, tõulise ja soolise kuuluvuse järgi.

Andmed on sobivad järgmistel tingimustel:

- isa ja ema andmed on registreeritud;
- poegimisel on registreeritud sündinud tallede arv;
- kaalumisel on lamba staatus kas utt-tall, jäär-tall või kastraat ja tema korrigeeritud 100 päeva massi arvutamise tulemus on usaldusväärne.

Andmete hindamiseelne korrigeerimine

Hindamiseelselt korrigeeritakse lamba kaalumise tulemus tema 100 elupäevale.

Geneetilised parameetrid

Päritavuskoefitsendi väärtus aretustunnusele “100 päeva mass” on 0,48 ja aretustunnusele “elusalt sündinud tallede arv” on 0,14.

Hindamismudelid

A. VILJAKUS

Viljakuse geneetilisel hindamisel kasutatakse ühe tunnusega BLUP-loomamudelit. Mudel:

$y = \text{kari} \cdot \text{aasta} + \text{pgv} + \text{pgk} + \text{tõug} + \text{mitmik} + \text{jäär} + a + e$ kus

y – elusalt sündinud tallede arv

kari*aasta – karja ja poegimisaasta koosmõju fikseeritud efekt tõug(10) – tõulise kuuluvuse fikseeritud efekt (kuni kümme tõugu) pgk(2) – poegimiskorra fikseeritud efekt (esimene ja järgnevad)

pgv(4) – poegimisvanuse fikseeritud efekt (10-12 kuu vanused, 13-18 kuu vanused ja üle 18 kuu vanused esmapoegijad; ülejäänud poegimised on 4. grupis)

mitmik(3) – ute sünnipesakonna suuruse fikseeritud efekt (1 tall;2 talle;>=3 talle)

jäär – talle/de isa juhuslik efekt a - looma geneetiline efekt

e - mitteseletatav jääkefekt

B. KASVUKIIRUS

Kasvukiiruse geneetilisel hindamisel kasutatakse ühe tunnusega BLUP-loomamudelit. Mudel:

$y = \text{kari} \cdot \text{aasta} + \text{tõug} + \text{sugu} + \text{mitmik} + a + e$ kus

y – lamba mass 100. elupäeval

kari*aasta – karja ja kaalumisaasta koosmõju fikseeritud efekt

tõug (10) – tõulise kuuluvuse fikseeritud efekt sugu (2) – soolise kuuluvuse fikseeritud efekt

mitmik (3) – pesakonna suuruse fikseeritud efekt (1 tall;2 talle;>=3 talle)

a - looma geneetiline efekt e - mitteseletatav jääkefekt

Aretusväärtuse korrigeerimine ja suhtelise aretusväärtuse arvutamine

A. VILJAKUS

Viljakuse geneetilise hindamise tulemused korrigeeritakse 2010. aastal sündinud lammaste keskmise aretusväärtuse võrra, mille tulemusel 2010. aastal sündinud lammaste keskmine aretusväärtus on null.

Eraldi esitatakse kõikide lammaste, sh aretusprogrammidega hõlmatud tõugude lammaste suhteline aretusväärtus, kus kõikide 2010. aastal sündinud lammaste suhteliste aretusväärtuste keskmine on 100 punkti ja standardhälve 12 punkti.

B. KASVUKIIRUS

Kasvukiiruse geneetilise hindamise tulemused korrigeeritakse 2010. aastal sündinud lammaste keskmise aretusväärtuse võrra, mille tulemusel 2010. aastal sündinud lammaste keskmine aretusväärtus (2010. a referentsväärtus) on null.

Eraldi esitatakse kõikide lammaste, sh aretusprogrammidega hõlmatud tõugu lammaste suhteline aretusväärtus, kus kõikide 2010. a. sündinud lammaste suhteliste aretusväärtuste keskmine on 100 punkti ja standardhälve 12 punkti.

Hindamistulemuste avaldamine

A. VILJAKUS

Minimaalselt avaldatakse jäärad, kelle tütreid on hindamises vähemalt kahe erineva omaniku juures ja usaldusväärsus on vähemalt 50%.

B. KASVUKIIRUS

Minimaalselt avaldatakse jäärad, kelle tütreid on hindamises vähemalt kahe erineva omaniku juures ja usaldusväärsus on vähemalt 50%.

Informatsioon lammaste suhteliste aretusväärtuste kohta on jõudluskontrolliandmete kogujale kättesaadav osana aretuse andmebaasi tagasisidest.

LISA 2. TÕURAAMATUSSE KANDMISE ALUSED JA TÕURAAMATU PIDAMISE KORD

Mõisted

Aretaja on tõuraamatusse kantud loomade pidamisega tegelev isik, kes oli looma omanik tema sündimise ajal.

Aretus on tegevus põllumajanduslooma jõudlusvõime ja geneetilise väärtuse sihipäraseks suurendamiseks ning tema majanduslikult kasulike omaduste säilitamiseks või täiustamiseks.

Aretuse andmebaas on elektrooniline andmebaas, kus registreeritakse lamba kohta kogutavad andmed.

Aretusega tegelev isik on lammaste jõudluskontrolli läbiviija ning tõuraamatu pidaja.

Aretusloom on tõuraamatu põhiossa kantud või sinna kandmiseks sobiv loom.

Aretusvalikud on aretaja otsused, milline loom jätta põhikarja täienduseks, millised paaritusgrupid moodustada jne.

Jõudluskontrolli läbiviija on käesoleva aretusprogrammi tähenduses Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit. (edaspidi: Liit)

Jõudlusandmete koguja on loomapidaja või tema poolt volitatud isik, kes võib koguda ja registreerida loomapidaja karja lammaste jõudlusandmeid ja edastada neid jõudluskontrolli läbiviijale pärast seda, kui on saanud vastavasisulise instruktaaži

Jõudluskontrollis olev lammas on lammas, kelle kohta kogutakse andmeid, mis võimaldavad arvutada viljakuse või kasvukiiruse aretusväärtusi tema enda või tema järglaste kohta. Jõudluskontrollis oleva lamba saab kanda tõuraamatusse, kui ta vastab tõuraamatusse kandmise tingimustele.

Lamba märgistamine on tegevus, mille tulemusena on võimalik lammas sünnijärgselt üheselt tuvastada ja teistest lammastest eristada.

Loomapidaja on loomaomanik, kellele (aretus)loom kuulub või isik, kes tegeleb loomapidamisega loomaomanikult saadud volituste alusel. Loomapidaja kogub ise või korraldab jõudluskontrolliandmete kogumise.

Põlvnemistunnistus on dokument, mis kinnitab looma põlvnemist, päritolu, identifitseerimist. Põlvnemistunnistus väljastatakse reeglina looma müügi või ostu puhul.

Tõumärk, ka tõutähis on lühend tõu nimetusest, mida kasutatakse veresuse valemis ja lambale antavas tõuraamatu numbris tõu märkimiseks. Võib kasutada ka tõuraamatu ja tõu tähistamiseks.

Tõuraamat on andmekogu, kuhu kantakse asjaomase tõu aretusprogrammiga seotud loomade põlvnemine, aretaja ja omaniku andmed ning jõudluse ja geneetilise väärtuse andmed koos tema eellaste nimetamisega.

Tõuraamatu number koosneb tõu tähisest, lamba registrinumbrist ja tõuraamatu lisa märkivast tähest.

Tõuraamatu pidaja on käesoleva aretusprogrammi tähenduses Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liit.

Tõutunnistus on tõuraamatu A-osasse kantud aretuslooma põlvnemistunnistus.

Veresus ehk tõukombinatsioon väljendab looma põlvnemises esinevate tõugude osatähtsust.

Viljakus on poeginud ute kohta aastas sündinud tallede arv.

Üleskasvatatud tall on vähemalt 60 päeva kaalumiseni elanud tall.

Tõuraamatu pidamise kord

Tõuraamatut peetakse elektrooniliselt lammaste elektroonilises aretuse andmebaasis, kus see moodustab ühe osa andmebaasist. Aretaja poolt aretusühingule esitatavate dokumentide loetelu ja nende esitamise tähtjad sätestatakse kehtiva jõudluskontrolli korra ning aretaja ja aretusorganisatsiooni vahelise lepinguga.

Utt-talled kantakse tõuraamatusse tingimusel, et nad on sünnijärgselt märgistatud nii, et iga tall on kogu kasvuperioodi vältel teistest talledest eristatav ning üheselt oma emaga seostatav, pärast seda kui:

- neile on antud riikliku registri numbrid
- ja neile on määratud 100 päeva mass, mille miinimum tõuraamatusse pääsemiseks on 14 kg.

Jäärtalled kantakse tõuraamatusse tingimusel, et nad on sünnijärgselt märgistatud nii, et iga tall on kogu kasvuperioodi vältel teistest talledest eristatav ning üheselt oma emaga seostatav, pärast seda kui

- neile on antud riikliku registri numbrid ja
- neile on määratud 100 päeva mass, mille miinimum tõuraamatusse pääsemiseks on 20 kg.
- Lisaks on soovituslik viia läbi jäärtallede välimiku hindamine.

Tõuraamatu põhiosa A ja tõuraamatu lisa B ning lisa R

Tõuraamatu A-osasse kantakse puhtatõulised lleyini lambad, kes põlvnevad tõuraamatu A-osasse kantud vanematest ja vanavanematest. A-osa loomi arvestatakse tõuloomadena.

Tõuraamatu lisa B peetakse arvestust uttede üle, kes on lleyini tõugu, kelle välimus vastab tõu kirjeldusele, kuid kelle emapoolne põlvnemine on tõendamata. Utt-talled, kelle ema ja emapoolne vanaema kuuluvad tõuraamatu lissasse B ning kelle isa ning mõlemad vanaisad kuuluvad tõuraamatu A-osasse, loetakse puhtatõulisteks ning kantakse tõuraamatu A-osasse.

Tõuraamatu lisa R peetakse arvestust uttede üle, kelle välimik on lleyini tõule omane või lleyini ristandi välimikule omaste tunnustega ning kelle lleyini veresus on suurem või võrdne 50% osakaaluga koguveresusest. Utt-talled, kelle ema ja emapoolne vanaema kuuluvad lleyini tõuraamatu lissasse R, kelle isa ning mõlemad vanaisad kuuluvad lleyini tõuraamatu põhiossa ning kelle välimik vastab tõu kirjeldusele ning kes on vähemalt 96,87% osakaaluga koguveresusest lleyini veresusega, liiguvad tõuraamatu A-osasse.

Tõuraamatusse kantud lambale antakse tõuraamatu number, mis koosneb:

- tõu tähisest,
- lamba registrinumbrist ja
- tõuraamatu osa/lisa märkivast tähest A, B, või R.

Tõuraamatut peab aretusorganisatsioon elektrooniliselt. Tõuraamatusse kantud jäärade põlvnemisandmed on avalikud. Põlvnemistunnistuse väljastamise korral märgitakse sellele tõuraamatusse kantud lamba kohta tõuraamatu number. Lambad kannab tõuraamatusse tõuraamatu pidaja.

Veresuste arvutamise juhend

Veresus ehk tõukombinatsioon väljendab looma põlvnemises esinevate tõugude osatähtsust protsentides või suhtarvuna täisveresuse kohta 100%. Kui lammas tuleb aretusprogrammi koos veresuse andmetega, siis arvestatakse kõikide komponentide veresusega. Kui esineb teadmata veresust (osaliselt või täielikult), siis märgitakse puuduv komponent tähega R (ristand). R-komponent arvutatakse lahutades täisveresusest 100% teadaolevad veresused.

Veresuse komponentide üle peetakse eraldi arvestust kui veresuse komponent on suurem kui 3,13% veresust. Kui veresuse komponent on võrdne või väiksem kui 3,13% siis see kustutatakse ja 100% erinev osa liidetakse:

- a) R-komponendile, kui see esineb;
- b) kui R komponenti ei esine ning kaduvate komponentide summa on suurem kui 3,13%, siis luuakse R komponent ja liidetakse kaduvad veresused R komponendile;
- c) R komponendi puudumisel või kui loodav R komponent jääks väiksemaks kui 3,13% liidetakse kaduv veresus vähima osakaaluga tõu veresuseks.

LISA 3. ARETUPROGRAMMI KUULUVATE LOOMADE PÕLVNEMISE REGISTREERIMISE NING PÕLVNEMISE ÕIGSUSE KONTROLLIMISE KORD

Põlvnemisandmete õigsuse tagavad aretuse andmebaasi paaritus- ja poegimisandmed, mis sisestatakse andmebaasi vastavalt kehtivale jõudluskontrolli korrale. Vajadusel saab põlvnemist kontrollida geneetilise uuringuga.

Põlvnemistunnistus on dokument, mis kinnitab looma põlvnemist, päritolu, identifitseerimist. Põlvnemistunnistus väljastatakse looma müügi või ostu puhul loomaomaniku nõudmisel.

Tõutunnistus on tõuraamatu A-osasse kantud aretuslooma põlvnemistunnistus.

Põlvnemistunnistuse vormi kinnitab aretusorganisatsioon ning sellele kantakse vähemalt järgmised andmed:

- põlvnemistunnistuse väljastanud asutuse nimi;
- looma tõug ja tõuraamatu nimi;
- looma number tõuraamatus;
- põlvnemistunnistuse väljaandmise kuupäev;
- märgistamise meetod
- riikliku registri number;
- sünniaeg;
- sugu;
- aretaja nimi ja aadress;
- omaniku nimi ja aadress;
- põlvnemine – kaks põlvkonda eellasi ning nende tõuraamatu numbrid;
- veresus;
- mitmikuna sündimine.

Põlvnemistunnistus väljastatakse looma müügi korral kahe nädala jooksul pärast müügi registri esitamist aretajale või uuele omanikule, kui viimased on vastava soovi esitanud.

Loomade müügiandmed sisestatakse aretuse andmebaasi vastavalt kehtivale jõudluskontrolli korrale. Põlvnemistunnistus väljastatakse reeglina digitaalselt allkirjastatuna e-maili teel. Erandjuhtudel, kui müüja või ostja on selleks soovi avaldanud, ka paber kandjal. Põlvnemistunnistuse ja selle koopiatega tellimine tõuraamatu pidajalt toimub vastavalt Liidu juhatuse poolt kinnitatud hinnakirjale.

LISA 4. LOOMA JA ARETUSMATERJALI ARETUSEKS SOBIVAKS TUNNISTAMISE KORD

Jõudluskontrolli läbiviija poolt tunnistatakse loom ja aretusmaterjal aretuseks sobivaks

1. läbi tõuraamatusse kandmise või
2. loomade hindamise.

Looma tervislikku seisundit aretusvaliku tegemise või looma müügi ajal hindab jõudluskontrolli andmete koguja (lambaomanik või tema volitatud isik), vajadusel koos veterinaararstiga. Kui hindamist ei ole läbi viidud Liidu või mõne teise kvalifitseeritud hindaja poolt, siis vastutab looma füsioloogilise ning anatoomilise hea tervisliku seisundi eest looma omanik. Sisse ostetud aretusloomade ja aretusmaterjaliga peavad kaasas olema vastavalt Euroopa parlamendi ja nõukogu määrus (EL) 1012/2016 esitatud andmed.

LISA 5. PAARITUSANDMETE REGISTREERIMISE KORD

Aretusega tegelevates karjades on lubatud kasutada ainult neid paaritusviise, kus on võimalik kasutatud sugujäärade isaduse tuvastamine. Tagamaks aretuses kasutatavate loomade põlvnemisandmete õigsust peab iga sündiv tall olema selgelt seostatav oma isa ja emaga. Sellise seose loomiseks saab kasutada:

- **Rühmapaaritust**, kus iga uterühma kohta kasutatakse vaid ühte jäära. Registreeritakse rühma uttede numbrid ning jäära number.
- **Käestpaaritust**, kus jäära juurde pannakse vaid kindel utt. Registreeritakse ute ja jäära number.
- Kui paarituses kasutatakse ühes rühmas rohkem kui ühte jäära, peab tõuraamatusse kandmisel järglase põlvnemine olema tõendatud **geneetilise ekspertiisiga**.
- **Kunstlikul seemendamisel** registreeritakse analoogselt rühmapaaritusele uttede ja jäära numbrid.

LISA 6. PÖLLUMAJANDUSLOOMA, KEDA SOOVITAKSE TÕURAAMATUSSE KANDA, IDENTIFITSEERIMISE JA SELLE ÜLE ARVESTUSE PIDAMISE KORD

Tõuraamatusse kantav loom identifitseeritakse ja märgistatakse Loomatauditõrje seaduses sätestatud tähtaegade kohaselt. Tallede sündimisel peab tall olema üheselt seostatav oma põlvnemisandmetega, selleks tuleb tall koheselt identifitseerida. Identifitseerimismärgiseks võib kuni talle kuue kuuseks saamiseni olla värvimärk, karjanumber või mõni muu püsiv eraldusmärgis, mis võimaldab talle selgelt eristada.

Tallede märgistamise ning ema ja tallede õige seostamise eest vastutab jõudluskontrolli andmete koguja. Jõudluskontrolli läbiviijal on õigus märgistamist kontrollida.

Loomade üle peetakse arvestust elektroonilises aretuse andmebaasis vastavalt kehtivale jõudluskontrolli korrale. Tõuraamatusse kantakse loomad, kelle puhul on täidetud aretusprogrammist tulenevad nõuded ning kes on märgistatud riikliku registrinumbriga.

EESTI LAMBA- JA
KITSEKASVATAJATE LIIT

LISA 7. SEEMENDAMISE KOOLITUSPROGRAMMID NING SEEMENDAJA TUNNISTUSE SAAMISE NÕUDED JA TUNNISTUSE VÄLJASTAMISE KORD

Kunstliku seemendusega võib tegelda isik (Seemendaja), kes on läbinud vastava täiendkoolitusprogrammi selleks luba omavas täiendkoolitust pakkuvas asutuses.

LISA 8. JÄÄRADE HINDAMISE JUHEND

Lleyni jäära hindamine

Tõujärade hindamise eesmärgiks on populatsiooni parimate loomade tunnustamine, et neid edaspidi kasutada suguloomadena. Järade hindamist viiakse läbi lammaste jõudluskontrollis olevates karjades. Jõudlusandmete koguja saadab andmed või sisestab andmed aretuse andmebaasi vastavalt lammaste jõudluskontrolli korrale.

Loomaomanik kaalub noorloomad 90-150 päeva vanuses ja valib (koos spetsialistiga või eraldi) välja sobivad järad hindamiseks, andes sellest teada ka jõudluskontrolli läbiviijale. Hindamine toimub soovituslikult alates 12. elukuust, kuid kasvataja soovil võib hindamise läbi viia ka alates 6. elukuust.

Noorloomadel hinnatakse jõudluskontrolli läbiviija poolt välimikku ning selle vastavust tõutüübile. Tüübi all mõistetakse tõu väliseid iseärasusi.

Välimiku hindamisel arvestatakse:

1. Välimiku vastavust tõutüübile - Hindele "5" vastav lleyni jäära peab olema valget värvi, nina on must. Üksikud mustad laigud on lubatud. Pea on kiilukujuline, piklik. Jääradel ei tohiks esineda sarvi. Samuti ei ole soovitud karvavaba pealagi.
2. Jalgade seisu - Hindele "5" vastava jäära jalad peavad olema sirged, aretuses tuleb vältida „X“- ja „O“-kujulisi jalgu.
3. Sõrgade ja sõrgatsi tugevust - Hindele "5" vastava jäära sõrad peavad olema tugevad ja terved.
4. Hambumust - Hindele "5" vastava jäära lõikehambad peavad asetsema vastu ülemist iget. Ei tohi esineda üle- ega alahambumust.
5. Jäära munandite laskumist munandikotti, nende ühtlast suurust ja tõule omast väljaarenemist - Hindele "5" vastava jäära munandid peavad hindamishetkeks olema laskunud munandikotti, olema ühesuurused ning välja arenenud vastavalt looma vanusele. Ebanormaalsused munandites on piisav põhjus looma prakeerimiseks (hinne 1).

Hindamiskriteeriumid:

Hindamiskaala on 5-punkti süsteemis. Punktid antakse järgmiselt:

5 – suurepärane; 4 – hea; 3 – keskmine; 2 – rahuldav; 1 – mitterahuldav.

Järad, kes saavad hindeks „5“ (eliitjäär) ja „4“, on sobilikud aretustegevuseks. Jäärasid, kes saavad hindeks „3“ ja „2“ ei tohi kasutada aretuseks, kuid võib kasutada sugujääradena tootmistegevuses. Jäärasid, kes on saanud mõnes punktis hindeks „1“, ei ole lubatud kasutada sugu- või aretusloomana.

LISA 9. JÕUDLUSKONTROLLIGA LIITUMISE AVALDUS

Eesti Lamba- ja Kitsekasvatajate Liidule

Avalduse esitaja nimi:

Ettevõtte / FIE nimi:

Äriregistri nr / Isikukood:

Aadress

Maakond:

Vald:

Küla:

Talu:

Postiindeks:

Kontakttelefon:

E-posti aadress:

Karja suurus, kasvatatav tõug.....

Avaldus

Soovin alustada lammaste jõudluskontrolliga.

“ ... “.....2018. a

.....
(allkiri)